

TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMININ TOPLANMA ORANI YÖNTEMİYLE ANALİZİ

Cem DOĞAN

Mustafa Kemal Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü
cdogan2002@yahoo.com

Murat TEK

Mustafa Kemal Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü
murattek23@gmail.com

THE ANALYSIS OF INCOME DISTRIBUTION USING METHOD OF CONCENTRATION RATIO

Özet

Ünlü iktisatçı Simon Kuznets her ne kadar ekonomik gelişme evrelerinin başlangıç aşamalarında gelir adaletsizliğinin olabileceğini ancak daha sonraki süreçlerde ekonomik büyüme ile birlikte bu sorunun giderileceğini ifade etmiş olsa da Sanayi Devrimi'nden bu yana küresel ekonomi bütünsel olarak büyümüş ancak gelir dağılımındaki eşitsizlikler ortadan kalkmamıştır.

Gelir dağılımında eşitsizlik sorunu Türkiye açısından da güncelliğini sürekli olarak koruyan sorunlardan biridir. Muhtelif tarihlerde yapılmış incelemeler kişisel, fonksiyonel, bölgesel ve benzeri kriterler açısından Türkiye'de dengesiz bir gelir dağılımı olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu çalışmada söz konusu incelemelerden elde edilen bulgular genel olarak irdelenmiş, ardından 2002 yılından itibaren TÜİK tarafından yapılan araştırma sonuçları Toplanma Oranı Yöntemi kullanmak suretiyle analiz edilmiştir. Toplanma Oranı Yöntemi gelir, sermaye, toprak gibi iktisadi faktörlerin bireyler arasında eşit dağılıp dağılmadığının ölçümüne olanak sağlayan bir yöntemdir. Yöntemin kullanımı için gelir ve hale halkı gelirlerine ilişkin toplanma serileri oluşturulmuş, ardından toplanma oranları hesaplanmıştır. Buna göre Türkiye'de 2002 – 2005 yılları arasında gelir dağılımındaki eşitsizliklerin görece olarak azaldığı ancak gelir adaletsizliklerinin hala önemli bir sorun olarak varlığını koruduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Gelir Dağılımı, Toplanma Oranı Yöntemi.

Abstract

Simon Kuznets indicated that unjust income distribution may be observed at the beginning of the economical development but the problem may be solved through the economical growth. But the unjust income distribution still continues

although the global economy growth is being observed since Industrial Revolution.

Unjust income distribution is also observed in Turkey. The examinations carried out at various dates prove evidence to this assumption.

In our study, the findings of the abovementioned examinations are summarized and the results of the examinations carried out by TSI (Turkish Statistical Institute) since the year 2002 have been analyzed through method of concentration ratio. Concentration ratio enables to measure if the variants such as income, capital, and land are equally distributed among the individuals. When using this method, the series are created for income and household income and the average rates are calculated. According to this, it is seen that the unjust income distribution in Turkey between the years 2002 – 2005 have comparatively decreased but unjust income distribution still continues to be an important problem in the country.

Keywords: Turkey, Income Distribution, Method of Concentration Ratio.

1. Giriş

Ülkeler, ÷lke içerisindeki bölgeler, sınıflar ve bireyler arasındaki eşitsizliklerin tarihi neredeyse insanlığın tarihi ile yaşıttır. Ancak bu uzun geçmiş içerisinde endüstrileşme ağı ile birlikte gelişen kapitalist sistem çerçevesinde oluşan sosyo ekonomik iklim sorunun mahiyetinin derinleşmesine neden olmuştur. Kapitalizm öncesi mevcut iktisadi ve siyasi yapılanma biçimlerinin geçimlik nitelikte olması, emek, sermaye ve teknoloji gibi faktörlerin görelisi geri karakteri, iş bölümü ve uzmanlaşma derecesinin yetersizliği gibi etkenler yaratılan zenginliği de sınırlamıştır. Zenginliğin sınırlı olması ise bölüşüm sorunlarının boyutunu daraltmıştır. Oysa Sanayi Devrimi koşullarında ortaya çıkan fabrika sistemi, hızla artan icat ve buluşlar sayesinde geliştirilen yeni teknolojiler daha kısa zamanda daha fazla üretim yapılmasına olanak sağlamış, ancak değişen mülkiyet ilişkileri sürecinde toplumlar, sınıflar ve bireyler arasındaki eşitsizlikler çeşitlenmiştir.

Türkiye’de bu açıdan benzeri sorunlara sahip bir ÷lke konumundadır. Türkiye’deki gelir dağılımı sorunu her ne kadar benzeri gelişmişlik kategorisine dâhil edildiği kimi Latin Amerika ÷lkelerinden daha iyi olsa da özellikle AB ÷lkeleri ile kıyaslandığında oldukça geri bir noktadadır. Türkiye’nin gelir dağılımı açısından böylesi bir konumda olmasının en önemli nedenlerinden biri 1980’lerden sonra benimsenen iktisat politikalarıdır. O dönemden itibaren ihracata dayalı bir kalkınma anlayışının benimsenmesi ve 1990’ların sonuna kadar borçlanmanın olağan bir kamu geliri olarak kabul edilmesi gelir dağılımındaki

eşitsizliklerin ivme kazanmasına yol açmıştır. Söz konusu model gerevesinde ihraç edilebilecek mal fazlası yaratabilmek için iç talebin, ücret ve maaşların uzunca bir süre baskılanması, aynı amaç doğrultusunda enflasyonun bir araç olarak kullanılması zamanla gelir dağılımını önemli ölçüde bozmuştur. Dolayısıyla istikrarsız bir ekonominin göstergesi olan enflasyon gelir dağılımında eşitsizliğe yol açan temel unsurlardan biri olup sermaye gelirleriyle emek gelirleri arasında emek aleyhine dengesizliğe yol açan en önemli araçlar arasındadır (Bulir ve Gulde: 1995).

Bu tabloya vergi yükünün paylaşımındaki dengesizlikler, disiplini olmayan bir kamu maliyesi ve iş yaratamayan bir ekonomi de eklenince 1980'lerin ortalarından itibaren gelir dağılımındaki uçurum giderek büyümüştür.

Ayrıca bu dönem zarfında gerçekleşen bir takım toplumsal ve siyasal gelişmelere bakıldığında gelir dağılımındaki eşitsizlik sorununun iktisadi boyutların ötesinde bir nitelik kazandığı görölmektedir. Bununla birlikte 2000'li yılların hemen başında ardı ardına yaşanan iki büyük kriz sonrasında yaşanan konjonktürel toparlanma süreci makro ekonomik göstergelerin geneline olduğu gibi gelir dağılımına da olumlu yansımıştır. Söz konusu yansımaları TÜİK'in Hanehalkı Gelir Dağılımı Anketleri'nden izlemek olasıdır. Bu bağlamda çalışmanın amacı TÜİK verilerinin "Toplanma Oran Yöntemi" ile analiz edilmesi suretiyle gelir dağılımında 2000'li yıllarda gözlenen görel iyileşmenin seyrini ortaya koymaktır. Ancak diğer taraftan bilindiği üzere TÜİK'in gelir dağılımı ile ilgili olarak yaptığı çalışmalar bir takım kriterler açısından tartışmalara yol açmıştır. Çalışma bu kriterlerden hareketle gelir dağılımındaki düzelmenin mutlak mı yoksa konjonktürel bir durum mu olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır.

Çalışmada TÜİK tarafından yapılan hane halkı gelir dağılımı anket soruları esas alındığından bu çalışmaların sonuçlarının değerlendirilebilmesi açısından uygun olduğu kabul edilen yöntemlerden birisi olan "Toplanma Oranı Yöntemi" esas alınmıştır. İlgili yöntem gelirin nüfus dilimleri arasında paylaşımını belirlemeye alışan "Lorenz Eğrisi" yaklaşımının temelini oluşturmaktadır. Bu itibarla çalışmada analize tabi tutulan değişkenler fert ve hanehalkı sayıları ile sayıların yıllar itibariyle gelirden aldıkları paylar olmuştur.

2. Kuramsal ereve

Gelir dağılımı kavramının kuramsal alt yapısının biçimlendirildiği dönemlerde soruna yönelik bakış açısı büyük ölçüde gelirin bireyler

ve/veya faktör sahipleri arasındaki dağılımına yoğunlaşmıştır. Dolayısıyla uzun yıllar boyunca gelir dağılımı ile ilgili olarak yapılan çalışmalarda yaratılan hasılanın, üretimine katkı sağlayan emek, sermaye, girişimci ve toprak sahipleri arasında nasıl paylaşıldığı ve de nasıl paylaşılması gerektiği analiz edilmiştir. İktisat yazınında fonksiyonel gelir dağılımı olarak bilinen bu ilişki biçimine yönelik ilgi, hizmetler sektörünün gelişmesi, kadınların ekonomik hayata daha fazla katılımı, yoğunlaşan nüfus hareketleri, kır kent farklılaşması gibi nedenlerle birlikte farklı alanlara kaymaya başlamıştır. Bu itibarla, sermaye piyasalarının bütün dünya ölçeğinde yaygınlaşması ile birlikte emek faktörü sahiplerinin bu piyasalarda işlem gerçekleştirmeye başlaması, cinsiyete dayalı olarak yaşanan gelir farklılaşmaları, bölgesel ayrımlar gelir dağılımı araştırmalarını fonksiyonel analizler dışında daha kapsamlı bir alana kanalize etmiştir. Ve bu gelişmelere bağlı olarak, gelirin; kişisel, bölgesel, sektörel, coğrafi, ırksal ve benzeri dağılımı üzerinde durulmaya başlanmıştır.

Diğer taraftan piyasa ilişkilerinin derinleşmesi, iş bölümü ve uzmanlaşmanın artması, ekonomik aktörlerin davranışsal alışkanlıklarını belirleyen unsurların değişmesi gibi etkenler gelir dağılımı ile tüketim, yatırım, üretim ve tasarruf gibi iktisadi parametreler arasındaki ilişkinin şeklinin ve yönünün ne olduğuna dair merakı artırmıştır. Bilindiği üzere gelir dağılımındaki adaletsizlikler sadece iktisadi değil siyasal ve toplumsal açıdan da önemli sorunlar yaratmaktadır. Bundan dolayıdır ki artık günümüzde gelir dağılımındaki dengesizlikler ifade edildiğinde tek başına gelirin bireyler arasındaki eşitsiz dağılımından söz edilmemekte, ilgili sorun; gelir yoksulluğu, sosyal imkan yoksulluğu ve insani yoksulluk gibi yeni kavramlarla birlikte ele alınmaktadır (DPT, 2001).

Son olarak, gelir dağılımı ile işsizlik, sosyal denge ve demokrasi kültürü gibi niceliksel ve niteliksel değerler arasındaki etkileşimin mevcudiyetine dair bulgular gelir dağılımı çalışmalarının kapsamını daha da genişletmiştir.

2.1. Gelir Dağılımının Başlıca Türleri

Gelirin ekonomik birimler arasındaki dağılımı farklı açılardan değerlendirilebilir. Bu açıdan gelirin kadınlar ve erkekler, ırklar ve kıtalar arasında nasıl paylaşıldığını görmek mümkündür. Ancak literatürde daha sık karşılaşılan gelir dağılımı türleri; fonksiyonel, kişisel, sektörel ve bölgesel gelir dağılımlarıdır.

2.1.1. Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Fonksiyonel gelir dağılımı, milli gelirin üretim faktörleri fiyatları cinsinden bölüşümünü ifade eder. Böylece, üretim faktörleri sahiplerinin üretime katılmaları karşılığında elde etmiş oldukları gelirler belirlenmiş olur. Başka bir boyutuyla fonksiyonel gelir dağılımı ülke içinde yaratılan gelirin ücret ve ücret dışı gelirler arasında nasıl pay edildiğini gösterir.

Fonksiyonel gelir dağılımının böylesi bir ayrıştırma ile analiz edilmesi, gelirin emek gelirleri ile emek dışı gelirler arasındaki bölüşümünü görmek açısından önem taşımaktadır. Böylelikle üretim süreci sonucunda ortaya çıkan gelirin üretim faktörleri ve sosyo-ekonomik gruplar arasındaki bölüşümünün taşıdığı öneme atıfta bulunulmaktadır. Ayrıca gelirin emek ve mülk sahipleri arasındaki bölüşümünün yanı sıra; emek geliri; ücret, maaş, yüksek yönetici geliri, mülk gelirleri ise kar, rant gelirleri gibi kendi alt bileşenlere ayrılarak, faktör payları konusunda daha ayrıntılı inceleme yapılabilir

2.1.2. Kişisel Gelir Dağılımı

Kişisel gelir dağılımı bireylerin veya tüketici birimlerinin genellikle bir boyunca elde ettikleri gelir miktarlarının tespit edilmesi suretiyle, bireyler arası gelir eşitsizliklerinin araştırılmasında kullanılan bir kavramdır.

Kişisel gelir dağılımı, toplam gelirin toplumu meydana getiren bireyler, aileler ve gruplar arasındaki dağılımını ifade eder. Bu niteliği itibariyle sosyo ekonomik eşitsizliklerin de bir göstergesi olan kişisel gelir dağılımı statik niteliktedir.

Kişisel gelir dağılımında gelir eşitsizliklerinin belirlenmesi açısından, fertlerin ya da hane gelirlerinin sahip oldukları büyüklükler önem taşır. Ayrıca kişisel gelirin dağılımı, gelir büyüklüğü dışında gelirin türüne, soysa-ekonomik gruplara, mesleklere, sektörler, bölgelere, yaş ve cinsiyete, eğitim durumlarına göre de tanımlanabilir. Kişisel gelir dağılımının analizi bir ülkede belirli bir dönemde yaratılan gelirin haneler veya kişiler arasında hangi biçimde paylaşıldığının ortaya konulması, hanelerin sosyo ekonomik konumlarının yapılarında zaman içinde meydana gelen değişikliklerin belirlenmesi gibi nedenlerle de önemlidir.

2.1.3. Sektörel Gelir Dağılımı

Sektörel gelir dağılımı, bir ekonomide yaratılan toplam hâsılının, iktisadi faaliyet kollarına göre dağılımını ifade etmek suretiyle çeşitli üretim sektörlerinin sosyal hâsıladan aldıkları payları gösterir. Başka bir ifadeyle sektörel gelir dağılımı, tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinin

ulusal gelirden aldıkları payları, bunların uzun vadedeki seyirlerini, ulusal gelir dağılımındaki değişikliklerin hangi sektörlerin lehine ya da aleyhine geliştiğini ortaya koyar.

2.1.4. Bölgesel Gelir Dağılımı

Bölgesel gelir dağılımı belirli bir coğrafyanın farklı bölgelerinde yaşayan bireylerin milli gelirden aldıkları payı gösterir. Bu niteliği bakımından bölgesel gelir dağılımı bir ülkenin farklı bölgeleri arasındaki gelişmişlik ya da az gelişmişlik düzeylerini tespit etmeye imkân sağlar.

2.2. Gelir Dağılımındaki Eşitsizliklerin Ölçümü

İnsanların maddi hayatlarının devalılığını sağlayan iktisadi değerlerin bireyler, bölgeler ve ülkeler gibi birimler arasında dengeli dağılıp dağılmadığı sorunsalı neredeyse yüzyıllardır süregelen bir tartışma konusudur. Hatta bu konu tartışmanın da ötesinde insanlar arasındaki çatışmaların, savaşların esas nedenlerinden biri olarak da kabul edilmektedir. Bu bakımdan genel olarak “gelirin adaletsiz dağılımı” biçiminde ifade edilen bölüşüm eşitsizlikleri hemen hemen bütün sosyal bilimciler ve özellikle iktisatçılar açısından önemli çalışma konuları arasındadır. Söz konusu çalışmaların kritik ortak noktalarından biri gelirin dengesiz dağılımının hangi yöntemler kullanılarak tespit edileceğidir. Dolayısıyla maddi büyüklüklerin toplam birimler arasında adil dağılıp dağılmadığını analiz etmek için takip edilen yöntemler en az sorunun kendisi kadar önem taşımaktadır. Gelir eşitsizliğinin hesaplanması yöntemleri arasında farklar varmış gibi gözükse de aslında sonuç olarak hepsinin amacı var olan eşitsizliği veya adaletsizliği ortaya koyulmasıdır.

Eşitsizlik kavramını dengesizlik kavramının bir üst versiyonu olarak almak gerekir. Örneğin gelişmekte olan ülkeler açısından bakıldığında gelir gurupları arasında uçurumlar varken eşitsizlik ya da adaletten söz etmek mümkün gözükmemektedir. Çünkü eşitsizlik eşit olanlara ilişkin bir olgudur. İnsanların açlık sınırında olduğu yerlerde öncelikle giderilmesi gereken gelir dağılımındaki dengesizlikler veya çarpıklıklardır (Doğanoğlu ve Güçlü, 2001:64). Bu çerçeveden bakıldığında literatürde gelir dağılımını ölçmek için kullanılan çok sayıda ölçü bulunmaktadır. Bunlardan en çok bilinen ve yaygın olarak kullanılan bazıları şunlardır: Lorenz Eğrisi, Gini Katsayısı, Pareto Katsayısı, Değişim Aralığı, Aralık Ölçüsü, Görelî Ortalama Sapma, Standart Sapma, Varyans, Logaritmik Varyans, Değişim Katsayısı ve Atkinson eşitsizlik ölçüsüdür.

2.2.1. Lorenz Eğrisi

Lorenz eğrisi, gelirin yüzdesel paylaşım biçimini ifade etmektedir. Söz konusu eğrinin yatay ekseninde nüfus, dikey ekseninde de bu nüfusun elde ettiği gelir kümülatif olarak gösterilir.

Gelirin dağılımında mutlak bir eşitlik durumu söz konusu ise; bu ilgili nüfus dilimlerinin gelirden eşit ölçüde pay aldığı anlamına gelir ve bu durum grafiksel olarak “mutlak eşitlik doğrusu” üzerinde gösterilir. Başka bir ifadeyle; gelirin yüzdelik dilimleri ile nüfusun yüzdelik dilimleri arasında sürekli bir eşitlik hali var ise Lorenz eğrisi mutlak eşitlik doğrusu ile örtüşür ve 45 derecelik bir doğru biçimini alır. Gelir paylaşımında eşitsizlik olması halinde ise Lorenz eğrisi mutlak eşitlik doğrusundan uzaklaşmaya başlayarak sağa kayar.

2.2.2. Gini Katsayısı

Kişisel gelir dağılımını ölçmede en çok kullanılan yöntemlerden biri olan Gini katsayısı gelir eşitsizliğinin bir katsayı ile gösterimidir. Gini oranı, Lorenz eğrisine bağlı olup Lorenz Eğrisi ile köşegen arasında kalan alanın, köşegenin altında kalan toplam alana oranına eşittir. Gini oranının artması eşitsizliğin arttığını, azalması ise eşitsizliğin azaldığını gösterir.

Gini katsayısı 0 ile 1 arasında değişen değerler alır. Uç bir durum olarak bir toplumda herkes eşit gelir elde ediyorsa Gini katsayısı 0 değerini almakta ve yine uç bir durum olarak toplumdaki gelirler yalnız bir kişi tarafından alınmışsa Gini katsayısı 1'e eşit olmaktadır. Gini katsayısının değeri gelir düzeyinin büyüklüğüne değil, farklı gelir düzeyleri arasında kalan kişilerin sayısına bağlıdır.

2.2.3. Pareto Katsayısı

Pareto katsayısı, belirli bir gelir düzeyiyle bu geliri veya daha fazlasını elde edenlerin sayısı arasında belirli bir ilişki olduğu varsayımına dayanmaktadır. Bu katsayı, gelir düzeyi yükseldikçe kişilerin üst gelir grubuna yükselme olasılığının nasıl arttığını yaklaşık olarak gösteren bir ölçü olarak da yorumlanabilir.

2.2.4. Ters U Hipotezi

Kuznets tarafından 1955 yılında geliştirilen bu yöntemin temel hipotezi, gelir düzeyi arttıkça eşitsizliklerin önce artacağı sonrada azalacağı biçimindedir. Gelir düzeyi ile eşitsizlik arasındaki bu ilişki ters U hipotezi ve gelir dağılımını ile gelir düzeyini gösteren eğri ise,

Kuznets eğrisi olarak ifade edilmektedir. Kuznets'e göre tarım dışı sektörlerdeki verimlilik tarım sektöründen daha yüksektir. Bu durum tarımdan tarım dışı sektörler'e doğru bir istihdam akışına neden olacaktır. Söz konusu akış nedeniyle ortaya çıkan göç ile birlikte ilk etapta üretim artacak ancak buna karşılık gelir dağılımı bozulacaktır. Fakat elde edilen üretim artışının ilerleyen aşamaları, gelir dağılımının düzelmesini veya iyileşmesini beraberinde getirecektir.

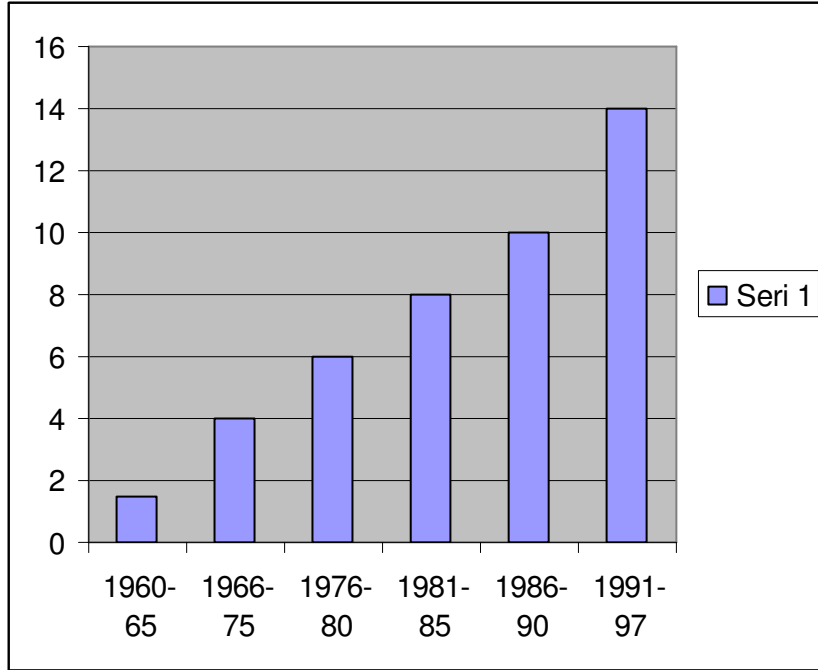
3. Yakın Dönem Dünyada Gelir Dağılımı ve Gelişimi

II. Dünya Savaşını takip eden ve 1970'li yılların başına kadar süren, yaklaşık 30 yıllık dönemde iktisadi büyüme ve gelişmeye paralel olarak gelir dağılımında birçok ülke açısından olumlu sayılabilecek gelişmeler meydana gelmiştir. Bu süreçte özellikle gelişmiş ülkelerde Gini katsayısında düşme eğilimi gözlenmiş, gelişmekte olan ülkelerde ise kimi dalgalanmalar olmakla birlikte olumlu değişimler yaşanmıştır. (Sundrum, 1992).

Ancak 1970'li yıllardaki Petrol Krizi ve devamında yaşanan stagflasyonist dönem, 1980'li yıllarda yaygınlaşan neo-liberal politikalar ve küreselleşme süreci Dünya'da gelir dağılımı açısından önemli problemler yaratmıştır. Tablo 1'den de görülebileceği gibi özellikle 1990'lardan itibaren gelir dağılımındaki eşitsizlik trendi daha da artmıştır. Bu konularda itibar edilebilecek güvenilir kaynaklardan biri de Birleşmiş Milletler Kalkınma Örgütü (UNDP) tarafından yayınlanan İnsani Gelişmişlik Raporlarıdır. (World Development Report). Bu raporlar incelendiğinde, kimi ülkelerde dönemsel olarak iyileşmeler görülse de birçok ülkede Gini katsayısında olumsuz bir eğilim olduğu görülmektedir.

Örneğin OECD ülkeleri açısından; 1970'li yılların ortalarından 1980'li yılların ortalarına dek olumlu şeyler söylenebilirse de, 1980'li yılların ortalarından 1990'lı yılların ortalarına kadar olumsuz bir eğilim olduğu açıktır (UN, 2001:19).

Grafik 1: Gelir Dağılımında Eşitsizlik Trendi

Kaynak: Giovanni Andrea ve Sampsa Kiiski, 2001

Nitekim Tablo 1'e göz atıldığında piyasa ekonomisinin etkinliğini hissettirdiği bazı gelişmiş ekonomilerde yaklaşık son otuz yıl içerisinde gelir dağılımının bozulduğu görülmektedir. Bu bakımdan gelir dağılımı bozulan Avustralya, Avusturya, Danimarka, Finlandiya, Yunanistan, İtalya, Portekiz, İsveç, İngiltere gibi ülkelerin AB üyesi, başta ABD olmak üzere Kanada ve Meksika'nın NAFTA üyesi olması manidardır. Bilindiği üzere her iki birleşme biçimi de sonuç itibariyle bir liberalizasyon projesidir. Özellikle dış ticaretle ilgili farklı veriler göz önünde tutulduğunda gerek AB ve gerekse NAFTA ülkelerinin dış ticaret hacimlerinin sürekli olarak artmakta olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte, ne liberalizasyon ne de artan dış ticaret hacmi söz konusu ülkelerde gelir dağılımında eşitlik sağlayamamıştır.

Tablo 1: OECD Ülkelerindeki Kişisel Gelir Dağılımı (1980-2004 Gini Katsayısı)

Ülkeler	Yıllar			
	1980	1990	2000	2004
Avustralya	31.2	30.5	30.5	35.2
Avusturya	23.6	23.8	25.2	30.0
Kanada	28.7	28.3	30.1	33.1
Çek Cumhuriyeti	-	25.7	26.0	25.4
Danimarka	22.8	21.3	22.5	24.7
Finlandiya	20.7	22.8	26.1	26.9
Fransa	27.6	27.8	27.3	32.7
Almanya	-	28.3	27.7	28.3
Yunanistan	33.6	33.6	34.5	35.4
Macaristan	-	29.4	29.3	24.4
İrlanda	33.1	32.4	30.4	35.9
İtalya	30.6	34.8	34.7	36.8
Japonya	27.8	29.5	31.4	24.9
Meksika	45.1	52.0	48.0	54.6
Hollanda	23.4	25.5	25.1	32.6
Norveç	23.4	25.6	26.1	25.8
Polonya	-	38.9	36.7	31.6
Portekiz	-	35.9	35.6	38.5
İspanya	36.7	33.9	32.9	32.5
İsveç	19.9	21.1	24.3	25.0
İsviçre		-	26.7	33.1
Türkiye	43.5	49.1	43.9	40.0
İngiltere	28.6	31.2	32.6	32.6
ABD	33.8	36.1	35.7	40.8
OECD Ortalaması	29.3	30.9	31.0	31.0

Kaynak: OECD Verileri, (OECD, 2008) ve (UN, 2004)

Diğer taraftan tranformasyon ekonomilerinin sembolü olma niteliğini taşıyan Rusya'da 1987-1988 yıllarında 0,24 olan Gini katsayısı 1993-1995'te 0,48'e yükselmiştir (UN, 2000;6). Bu süreçte diğer Doğu Bloku ülkelerinin ve ardından Çin'in kapitalizme eklememesi ile birlikte gelir dağılımında şiddetli bozulmalar ortaya çıkmıştır. (Martin, 2006; 382). Ayrıca Afrika ve Güney Amerika ülkeleri açısından da gelir dağılımında iyileşme görülmediği aksine olumsuzlukların sürdüğü ifade edilmektedir. (Bourguignon vd., 2004; 3).

Kısaca dünya genelinde gelir dağılımındaki eşitsizlikler açısından 1950'lerden 1970'lerin ortalarına dek kimi olumlu gelişmeler olmakla birlikte 1970'lerin ortalarından itibaren gelir dağılımında bir bozulma olduğu söylenebilir. Ayrıca 1950'lerden 1990'lara dek geçen sürede Gini

katsayısının sadece 16 ülkede azalmış olmasına karşılık 45 ülkede artmış olması (UN, 2000; 6) gelir dağılımı eşitsizliğinin uzunca bir zamandır küresel bir sorun olduğunu göstermektedir.

4. Türkiye’de Gelir Dağılımı Çalışmaları

Türkiye’de gelir dağılımına ilişkin düzenli araştırmalar yapıldığı söylenemez. Bugüne dek farklı kişi ve kurumlar tarafından bu yönde çalışmalar olmakla birlikte, bu çalışmalar sağlıklı, düzenli ve karşılaştırılabilir nitelikte değildir. Türkiye’de gelir dağılımı konusunda yapılmış ilk araştırma, Ticaret Bakanlığı Konjonktür Dairesi tarafından Ankara ve İstanbul’da yaşayan işi ve memur ailelerine dönük olarak yapılan hane halkı gelir ve tüketim harcamaları anketidir. Söz konusu anketin kapsamı 1938 yılında 20 ile çıkarılmış, 1953 yılında ise sonuçları açısından daha somut bulgular elde edilen bir hanehalkı gelir ve harcama anketi uygulanmıştır. Ardından J. Enos tarafından 1962 yılında DPT için bir rapor hazırlanmış, raporda düşük, orta ve yüksek gelirli tarım grubu, ücretliler ve küçük esnaf, memur ve hizmetliler ve girişimciler olmak üzere altı ekonomik ve sosyal grubun elde ettiği gelirler ve bu gelirlerin vergilendirilmesi analiz edilmiştir. Raporda, Türkiye’de gelir ve vergileme oranları açısından ciddi dengesizlikler olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Türkiye’de gelir dağılımı çalışmalarından bir başkası, 1963 yılında DPT tarafından Gelir Vergisi Beyannamelerine dayanılarak yapılmıştır (TİK, 2004; Çavuşoğlu ve Hamurdan, 1966). Tuncer Bulutay ve arkadaşları tarafından 1968 yılına yönelik Siyasal Bilgiler Fakültesi bünyesinde (Bulutay vd., 1971) yapılan çalışmayı, 1973 verilerine dayanarak DPT’de yapılan Gelir Dağılımı Araştırması (DPT, 1976) ve Esmer ve arkadaşları tarafından gerçekleştirilen 1986 yılına ilişkin çalışmalar (Esmer ve diğerleri, 1986) izlemiştir. Bu zaman aralığı içerisinde gelir dağılımı araştırması özelliği taşımamakla birlikte bölüşümdeki gelişmeler konusunda ipucu verebilecek niteliklere sahip olan Alptekin Erdoğan’ın (1986) ve Süleyman Özmucur’un da (1986) isimlerini zikretmek gerekir. Erdoğan ücretlilerin ulusal gelirden aldıkları payların gelişimini saptamaya çalışırken, Özmucur geliştirdiği hesaplama yöntemiyle milli geliri ücret ve maaş gelirlei, tarım gelirleri ve sermaye gelirleri olarak sınıflandırarak milli gelirin bölüşümünü tespit etmeye çalışmıştır.

DİE gelir dağılımı ile ilgili ilk çalışmasını 1987 yılında gerçekleştirmiş, daha sonra 1994 yılında Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi sonuçlarını yayınlamıştır. 2002 yılından itibaren Hanehalkı Bütçe Anketi, TÜİK tarafından düzenli olarak her yıl uygulanmaya başlanmıştır.

4.1. 1963–1994 Araştırmalarından Elde Edilen Kimi Bulgular

1963 – 1994 arasında yapılan gelir dağılımı çalışmalarından elde edilen bulguları genel olarak değerlendirmek suretiyle sorunun Türkiye açısından hangi boyutlarda olduğunu gözlemek mümkündür. Ancak veri seti, örneklem sayısı ve benzeri sorunlar nedeniyle söz konusu araştırmaları karşılaştırmalı olarak değerlendirme güçlüğü bulunmaktadır. Bununla birlikte gelir dağılımında zaman içerisinde meydana gelen düzelme ve/veya adaletsizlikleri 1973,1987 ve 1994 yılı araştırmalarını diğerlerinden ayırarak izleyebiliriz. Çünkü bu tarihlerde yapılan araştırmalar hem daha kapsamlı sonuçlar ortaya koymakta hem de karşılaştırılabilir nitelikler taşımaktadır.

4.1.1. Kişisel Gelir Dağılımı

1973 yılında en düşük gelirli 1. %20'lik nüfus diliminin gelirden aldığı pay %3,5 iken bu oran 1987 yılında %5'e çıkmış, 1994 yılında ise %4,86'ya gerilemiştir. Orta gelirli kesim olarak kabul edilen 3. %20'lik kesimin aldığı gelir payları ise sırayla 12,5- 14,1- ve 12,6 olarak gerçekleşmiştir. En yüksek gelire sahip 5. %20'lik dilimin gelir payları ise 56–49,9 ve 54,9 olmuştur. Bu oranlara bakıldığında yapılacak tespitlerden ilki nüfus dilimleri arasındaki gelir uçurumunun önemli boyutlarda olduğu, ikinci olarak da gelir dağılımının 1990'larda düşük ve orta gelirliler aleyhine bozulduğudur. Nitekim gelir eşişsizliğini ölçen Gini katsayısı açısından 1973'te 0.51 olan katsayı 1987'de 0.43'e gerilemiş, 1994 yılında ise tekrar artarak 0.49'a çıkmıştır.

4.1.2. Kırsal ve Kentsel Gelir Dağılımı

1973–1994 yılları arasındaki kırsal ve kentsel gelir dağılımı sonuçları analiz edilmeden önce bir noktayı vurgulamakta yarar vardır. Bu da kırdan kente göç olgusudur. Bu itibarla 1973 yılında Türkiye nüfusunun yaklaşık %60'ı kırlarda yaşarken 1994 yılında bu oran %40'lar düzeyine gerilemiştir. Ve bu gelişmenin bir sonucu olarak gelir de kentlerde yoğunlaşmaya başlamıştır. Böylelikle kır ve kent arasında hem demografik hem de gelirin dağılımı açısından bir ayrışma ortaya çıkmıştır.

Tablo 2. 1973–1994 Yılları Arasında Kırsal ve Kent İtibariyle Gelir Dağılımı

	1973		1987		1994	
	Hane	Gelir	Hane	Gelir	Hane	Gelir
Kırsal	61,5	53,0	47,5	40,8	43,8	31,1
Kent	38,5	47,0	52,5	59,2	56,2	68,9

Kaynak: 1973, 1987, 1994 Gelir Dağılımı Araştırmaları, DİE

4.1.3. Bölgesel Gelir Dağılımı

Hanehalkı ve kullanılabilir gelirin coğrafi bölgelere dağılımı göz önünde tutulduğunda Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu bölgelerinin büyümenin merkezi olan Marmara Bölgesine göre oldukça geri kalmış oldukları görülmektedir.

Tablo 3. 1973–1994 Yılları Arasında Bölgeler İtibariyle Gelir Dağılımı

Coğrafi Bölgeler	1973		1987		1994	
	Hane(%)	Gelir(%)	Hane(%)	Gelir(%)	Hane(%)	Gelir(%)
Ege ve Marmara	33,78	37,73	36,96	44,99	42,26	52,48
Akdeniz	15,18	13,15	13,44	10,66	12,48	11,06
İç Anadolu	21,98	23,47	24,27	21,52	17,91	15,42
Karadeniz	14,5	15,76	10,6	8,92	12,81	10,86
Doğu ve Güneydoğu	14,46	9,89	14,72	13,91	14,55	10,18
Toplam	100	100	100	100	100	100

Kaynak: 1973, 1987, 1994 Gelir Dağılımı Araştırmaları, DİE

Ancak bölgesel gelir dağılımı açısından mevcut sorunlar bununla sınırlı kalmamakta örneğin nüfusun büyük bölümünün yoğunlaştığı ve ulusal gelirin en büyük dilimine sahip Marmara bölgesinde en düşük gelirli 1. %20'lik nüfus dilimiyle en yüksek gelirli 5. %20'lik nüfus dilimi arasında büyük bir eşitsizlik ortaya çıkmaktadır. Söz konusu nüfus dilimleri sırasıyla milli gelirin %4,33'ünü ve %61,16'sını almaktadır.

4.2. Bulgulara İlişkin Tespitler

Türkiye'de Gelir Dağılımı Araştırma sonuçlarından elde edilen bulguların tümüne Tablo 4'de yer verilmiştir. Ancak yukarıda da bahsedildiği gibi, adı geçen araştırmaların benimsedikleri yöntemsel farklılıklar ve kullanılan veri setlerinin birbirine benzeşmemesi söz konusu çalışmalar arasında sağlıklı bir karşılaştırma yapılması olanağı tanımamaktadır. Ayrıca "Uluslararası uygulamalar incelendiğinde, hanehalkı gelir anketlerinin temel sorunu, hanelerin gelirlerini gizlemeleri

ve yüksek gelirli hanelerin cevap vermekten kaçınmalarıdır. Buna ilave olarak, mali piyasalarda araçların çeşitlenmesi ve bu araçlara hanehalkının daha kolay erişilebilmesine karşın, menkul kıymet gelirlerinin anketlerde tam olarak kapsanamaması da anketlerin açıklama gücünü zayıflatmaktadır. Nitekim Türkiye’de de menkul kıymet gelirlerinin anketlerde tam olarak kapsanamadığı görülmektedir. Sadece hanehalkının sahip olduğu mevduat ve DİBS stoku dikkate alınarak bunların tahmini getirileri hesaplandığında, gelir dağılımı anketlerindeki menkul kıymet gelirleri ile seviye ve eğilim olarak çok belirgin farklılıklar gözlenmektedir” (Yükseler ve Türkan, 2008:16).

Bu itibarla elde edilen bulguların birlikte değerlendirilmesinde ihtiyatlı olunması gerektiği açıktır. Ancak yine de bütünsel bir değerlendirme yapmak gerekirse; aynı standartta olmamakla birlikte, bu çalışmaların ortak göstergesi Gini Katsayısıdır. Gini Katsayısına bakıldığında, 1963–1973 aralığındaki çalışmalarda 0.50’nin üzerinde seyreden oran, 1986 yılında 0.46 olarak gerçekleşmiş ve 1987 yılında 0.43’e kadar düşmüştür. 1994 yılında ise tekrar 0.49’a yükselmiştir.

Tablo 4. Türkiye’de Gelir Dağılımı Araştırma Sonuçları: 1963- 1994

	1963	1968	1973	1986	1987	1994
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Birinci % 20 (Q1)	4.5	3.0	3.5	3.9	5.2	4.9
İkinci % 20 (Q2)	8.5	7.0	8.0	8.4	9.6	8.6
Üçüncü % 20 (Q3)	11.5	10.0	12.5	12.6	14.1	12.6
Dördüncü % 20 (Q4)	18.5	20.0	19.5	19.2	21.2	19.0
Beşinci % 20 (Q5)	57.0	60.0	56.5	55.9	49.9	54.9
GİNİ KATSAYISI	0.55	0.56	0.51	0.46	0.43	0.49
Q5 / Q1	12.7	20.0	16.1	14.3	9.6	11.2
Q1 + Q2	13.0	10.0	11.5	12.3	14.8	13.5

Kaynak: TÜSİAD, 2000

Bu bağlamda 1960’lardan itibaren gelir dağılımının düzeldiği ancak 1987’den itibaren bozulduğu söylenebilir.

5. Çalışmanın Yöntemi

Gelir dağılımındaki eşitsizliklerin ampirik olarak ölçülmesini olanaklı kılan birçok yöntem bulunmaktadır. Bu çalışmada kullanılan yöntem ise toplanma oranı yöntemidir. Toplanma oranı yöntemi gelir, sermaye, toprak gibi iktisadi faktörlerin bireyler arasında eşit dağılıp dağılmadığının ölçümüne olanak sağlayan yöntemlerden biridir.

Yöntemin kullanımı için öncelikle sınıflandırılmış ve/veya gruplandırılmış serilerde belirli düzeylerin altında kalan toplam nispi frekanslarla bunlara karşılık gelen nispi toplam değerler arasında bir karşılaştırma yapmayı sağlamak üzere bir toplanma serisi oluşturulur. Daha sonra; Toplanma Oranının (T.O) aşağıdaki formül yardımıyla hesaplanması suretiyle elde edilen veriler analiz edilir.

$$T.O. = \frac{\sum_{i=1}^{k-1} (p_i - q_i)}{\sum_{i=1}^{k-1} p_i} \quad (1)$$

Bu formülasyondaki k sınıf sayısını, p ve q ise toplanma oranının bulunmasında kullanılan kişi sayısı ve ortalama gelir rakamlarının bir takım hesaplamalara tabi tutulması sonucu elde edilen değerleri ifade eder. Kural olarak p ve q'lar arasındaki farkların negatif olmaması gerekmektedir.

İlgili işlemlerin yapılması sonucunda toplanma oranının değeri; $0 \leq$ Toplanma Oranı ≤ 1 dir. Başka bir anlatımla toplanma oranı 0'dan küçük 1'den de büyük olamaz. Toplanma oranının 0'a eşit olması toplam değerlerin birimler arasında tamamıyla eşit dağıldığını, 1'e eşit olması ise toplam değerlerin sadece bir birimin elinde bulunduğunu ifade eder. Bu itibarla toplanma oranı 0'a yaklaştıkça toplam değerlerin birimler arasında daha adil, 1'e yaklaştıkça ise adil olmayan biçimde dağıldığı söylenebilir.

Toplanma oranı elde edildikten sonra bulunan sonuç 0 ile 0,5 arasında ise toplam değerlerin birimler arasında dengeli dağıldığı, 0,5 ile 1 arasında ise toplam değerlerin birimler arasında dengesiz dağıldığı yorumları yapılabilir.

6. 2000'li Yıllarda Türkiye'de Gelir Dağılımının Toplanma Oranı ile Hesaplanması ve Analizi

Türkiye'de Gelir Dağılımına yönelik olarak yapılan araştırmalar açısından özellikle 2002 yılı ve sonrasında TÜİK tarafından yapılan araştırmalar önem kazanmaktadır. Her yıl yapılması dolayısıyla özellikle karşılaştırma yapma olanağı sağlayan bu çalışmaların, birtakım haklı eleştirilere rağmen büyük bir eksikliği giderdiği söylenebilir.

Toplanma oranı yöntemi ile 2000’li yıllar için yapılan gelir dağılımı analizine ilişkin veriler TÜİK’in yapmış olduğu bu anketlerden alınmıştır. Analize 1994 yılı da dahil edilmek suretiyle yaklaşık 10 yıllık bir dönem içerisinde gelir dağılımının nasıl bir seyir izlediği gözlenmeye çalışılmıştır. Yapılan hesaplamalarda yüzde 20’lik dilimlere karşılık gelen Tahmini Hanehalkı Sayısı- Ortalama Hane Geliri ve Tahmini Fert Sayısı – Ortalama Fert Geliri ilişkileri kullanılmak suretiyle, gelirin hanehalkı ve fertler arasındaki dağılımını ifade eden yıllık oranlar elde edilmiştir. Yüzde 10’luk ve yüzde 5’lik nüfus dilimleri için yapılan hesaplamalarda çok büyük farklıklar oluşmadığı için analize dahil edilmemiştir.

6.1 Hanehalkı Sayısına Göre Gelirin Dağılımı

Gelirin hanehalkı açısından dağılımı için yapılan hesaplamalarda m: Ortalama Hane Gelirini (Ohg)

N: Tahmini Hanehalkı Sayısını (Thhs) göstermektedir.

Buna göre yapılan işlemler sırasıyla şöyledir;

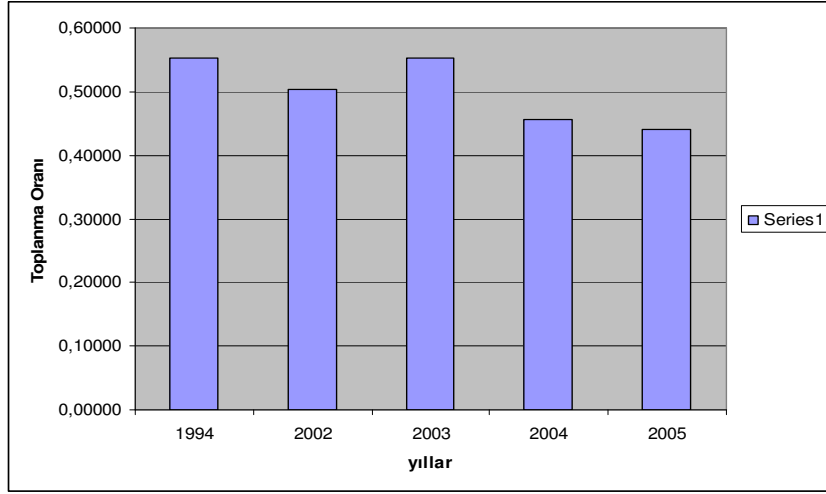
- a) Ortalama hane gelirini ifade eden değerler sırasıyla tahmini hanehalkı sayıları ile çarpılmıştır ($m \times N$)
- b) Yüzde 20’lik her bir nüfus dilimine karşılık gelen tahmini hanehalkı sayılarının birikimli toplamı elde edilmiştir (Toplam N).
- c) Ortalama hane gelirini ifade eden değerlerin tahmini hanehalkı sayıları ile çarpımının birikimli toplamı bulunmuştur (Toplam $N \times m$).
- d) Her bir tahmini hanehalkı değeri, birikimli toplamı alınmış hanehalkı değerine bölünmüş ardından 100 ile çarpılmış ve böylelikle p değerleri hesaplanmıştır.
- e) Toplam $N \times m$ değerleri, birikimli toplamı alınmış toplam $N \times m$ değerine bölünmüş, bölüm sonuçları 100 ile çarpılmış ve q değerlerine ulaşılmıştır.
- f) Son olarak her bir yıla ait seride p ve q cinsinden beş değer olduğundan ilk dört p değerinin toplamı alınmış, p ile q arasındaki farkların toplamı ise söz konusu ilk dört p değerinin toplamına bölünerek toplanma değerleri elde edilmiştir.

İlgili hesaplamaların sonuçları Tablo 5’de grafiksel gösterimi ise Grafik 2 ‘de yer almaktadır.

Tablo 5. Ortalama Hane Geliri ve Yüzde Yirmilik Dilimlere Göre Gelir Dağılımı

	Ohg (m)	thhs (N)	mxN	Toplam N	toplam Nxm	p	q	p-q	Toplanma Oranı
1994	40	2.676.568	107315674	2.676.568	107315674	19,99999851	4,85731368	15,14268	
	71	2.676.568	190626968,9	5.353.136	297942642,9	39,99999701	13,4854567	26,51454	
	104	2.676.569	278602453,2	8.029.705	576545096,2	60,00000299	26,0955392	33,90446	
	157	2.676.568	420374157,9	10.706.273	996919254,1	80,00000149	45,1224816	34,87752	
	453	2.676.568	1212443393	13.382.841	2209362647	100	100		
		13.382.841	2209362647			200		110,4392	0,552196
2002	2.312	3.289.329	7606400793	3.289.329	7606400793	20	5,29041064	14,70959	
	4.288	3.289.329	14104378116	6.578.658	21710778909	40	15,1003003	24,8997	
	6.128	3.289.329	20155963412	9.867.986	41866742321	60	29,1191939	30,88081	
	9.107	3.289.329	29955536668	13.157.315	71822278989	80	49,9538954	30,0461	
	21.875	3.289.329	71954854851	16.446.644	143777133841	100	100		
		16.446.644	143777133841			200		100,5362	0,502681
2003	32	3.348.899	107315674	3.348.899	107315674	20	4,85731368	15,14269	
	57	3.348.899	190626968	6.697.798	297942642	40	13,4854567	26,51454	
	83	3.348.899	278602453	10.046.697	576545095	60	26,0955392	33,90446	
	126	3.348.899	420374158	13.395.596	996919253	80	45,1224816	34,87752	
	362	3.348.899	1212443393	16.744.495	2209362646	100	100		
		16.744.495	2209362646			200		110,4392	0,552196
2004	3.863	3.419.307	13208348751	3.419.307	13208348751	20	6,03803912	13,96196	
	6.840	3.419.307	23386766975	6.838.614	36595115726	40	16,7290208	23,27098	
	9.735	3.419.307	33288242949	10.257.921	69883358675	60	31,9463441	28,05366	
	13.999	3.419.307	47867415900	13.677.228	117750774575	80	53,8283624	26,17164	
	29.539	3.419.307	101001513784	17.096.535	218752288359	100	100		
		17.096.535	218752288359			200		91,45823	0,457291
2005	4.407	3.509.804	15467821297	3.509.804	15467821297	20	6,05063229	13,94937	
	8.068	3.509.804	28317985202	7.019.608	43785806499	40	17,1279335	22,87207	
	11.533	3.509.804	40479110521	10.529.412	84264917020	60	32,9623686	27,03763	
	16.462	3.509.804	57779851101	14.039.216	142044768121	80	55,5644291	24,43557	
	32.365	3.509.804	113594982567	17.549.020	255639750688	100	100		
		17.549.020	255639750688			200		88,29464	0,441473

Grafik 2. Ortalama Hane Geliri ve Yüzde Yirmilik Dilimlere Göre Gelir Dağılımı

Kaynak: Yazarlar tarafından hesaplanmıştır

6.2 Fert Sayısına Göre Gelirin Dağılımı

Gelirin fert sayısı bakımından dağılımı için yapılan hesaplamalarda;

m: Ortalama Fert Gelirini (Ofg)

N: Toplam Fert Sayısını (Tfs) göstermektedir.

Buna göre yapılan işlemler sırasıyla şöyledir:

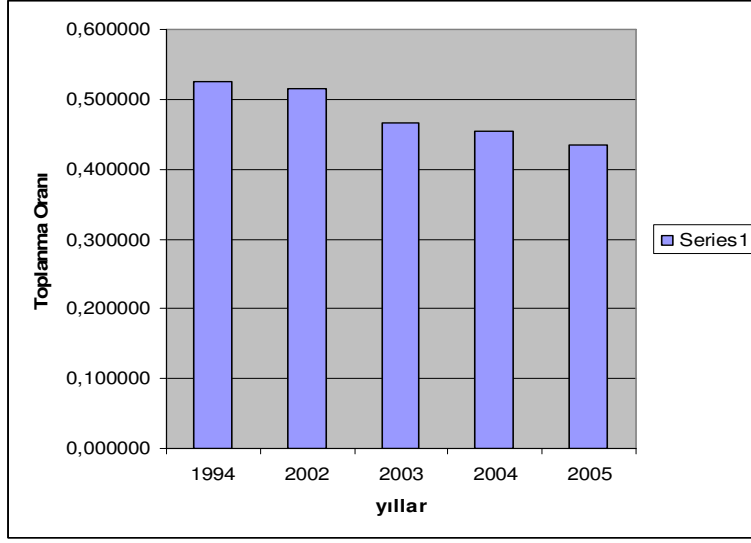
- Ortalama fert gelirini ifade eden değerler sırasıyla toplam fert sayıları ile çarpılmıştır ($m \times N$).
- Yüzde 20'lik her bir nüfus dilimine karşılık gelen toplam fert sayılarının birikimli toplamı elde edilmiştir (Toplam N).
- Ortalama fert gelirini ifade eden değerlerin toplam fert sayıları ile çarpımının birikimli toplamı bulunmuştur (Topalm $N \times m$).
- Her bir toplam fert sayısı değeri, birikimli toplamı alınmış fert sayısı değerine bölünmüş ardından 100 ile çarpılmış ve p değerleri hesaplanmıştır.
- Toplam $N \times m$ değerleri, birikimli toplamı alınmış toplam $N \times m$ değerine bölünmüş, bölüm sonuçları 100 ile çarpılmış ve q değerlerine ulaşılmıştır.
- Son olarak her bir yıla ait seride p ve q cinsinden beş değer olduğundan ilk dört p'nin toplamı alınmış, p ile q arasındaki farkların toplamı ise söz konusu ilk dört p değerinin toplamına bölünerek toplanma değerleri elde edilmiştir.

İlgili hesaplamaların sonuçları Tablo 6’da grafiksel gösterimi ise grafik 3’de yer almaktadır.

Tablo 6. Ortalama Fert Geliri ve Yüzde Yirmilik Dilimlere Göre Gelir Dağılımı

	Ofg (m)	tfs (N)	mxN	Toplam N	toplam Nxm	p	q	p-q	Toplanma Oranı
1994	11	10.163.001	107315670,4	10.163.001	107315670,4	17,08437336	4,85731353	12,22706	
	16	11.588.052	190626966,6	21.751.053	297942637	36,56430915	13,4854565	23,07885	
	23	12.258.497	278602453	34.009.550	576545090	57,17128731	26,095539	31,07575	
	34	12.498.763	420374158	46.508.313	996919248	78,18216133	45,1224815	33,05968	
	93	12.978.803	1212443393	59.487.116	2209362641	100	100		
		59.487.116	2209362641			189,0021312		99,44134	0,526139
2002	11	12.173.469	128545095,6	12.173.469	128545095,6	17,79928184	5,19393524	12,60535	
	16	13.529.707	222567779,3	25.703.176	351112875	37,58157045	14,1869087	23,39466	
	23	14.163.677	321902028	39.866.852	673014902,9	58,29080966	27,1935371	31,09727	
	34	14.434.364	485474741	54.301.216	1158489644	79,39583142	46,8094108	32,58642	
	93	14.091.816	1316417911	68.393.032	2474907555	100	100		
		68.393.032	2474907555			193,0674934		99,6837	0,516315
2003	804	13.443.416	10809491775	13.443.416	10809491775	19,4281466	5,99512467	13,43302	
	1.384	13.401.788	18542882046	26.845.204	29352373821	38,79613327	16,2793167	22,51682	
	1.880	13.881.293	26093318941	40.726.497	55445692762	58,85709064	30,7511072	28,10598	
	2.656	14.210.928	37741799501	54.937.425	93187492263	79,3944297	51,6833395	27,71109	
	6.110	14.258.141	87117211491	69.195.566	180304703755	100	100		
		69.195.566	180304703754			196,4758002		91,76691	0,467065
2004	933	14.156.135	13208350186	14.156.135	13208350186	20,14430333	6,03803912	14,10626	
	1.713	13.654.537	23386769517	27.810.672	36595119704	39,57482834	16,7290208	22,84581	
	2.394	13.905.290	33288246570	41.715.962	69883366273	59,36217705	31,9463441	27,41583	
	3.359	14.249.891	47867421107	55.965.853	117750787380	79,63989598	53,8283624	25,81153	
	7.059	14.307.786	101001524770	70.273.639	218752312151	100	100		
		70.273.639	218752312151			198,7212047		90,17944	0,453799
2005	1.062	14.566.205	15467821297	14.566.205	15467821297	20,34068875	6,05063229	14,29006	
	2.114	13.395.793	28317985202	27.961.998	43785806499	39,04697883	17,1279335	21,91905	
	2.848	14.212.659	40479110521	42.174.657	84264917020	58,89396527	32,9623686	25,9316	
	3.927	14.715.167	57779851101	56.889.824	142044768121	79,44266906	55,5644291	23,87824	
	7.716	14.721.345	113594982567	71.611.169	255639750688	100	100		
		71.611.169	255639750688			197,7243019		86,01894	0,435045

Grafik 3. Ortalama Fert Geliri ve Yüzde Yirmilik Dilimlere Göre Gelir Dağılımı

Kaynak: Yazarlar tarafından hesaplanmıştır.

6.3 Bulgular

Bu sonuçlara göre yaklaşık olarak 1980'lerin ortalarından 2000'li yıllara kadar bozulan gelir dağılımının görece bir düzelme içinde olduğu ifade edilebilir. Başka bir anlatımla hanehalkının 2003 yılında gelirden aldığı pay hariç tutulduğunda hem hanehalkı hem de fertler açısından elde edilen toplanma oranları değerleri zamanla 0,5'in altına düşmüş olduğundan 2002-2005 döneminde gelir dağılımındaki eşitsizliklerin olumlu yönde değiştiği gözlenmektedir.

Toplanma oranı yöntemi çerçevesinde elde edilen sonuçlar hanehalkı ve fertlerin gelir durumlarına ilişkin olarak yapılan en son çalışma olma özelliği taşıyan TÜSİAD tarafından yapılan çalışmada elde edilen bulgularla uyumludur (Tablo 7).

Tablo 7. TUSİAD Hanehalkı ve Fertlerin Gelir Durumu

	2002	2003	2004	2005
Hanehalkı Sayısı (Bin adet)	16,447	16,744	17,097	17,549
Fert Sayısı (Bin kişi)	68,393	69,196	70,274	71,611
Toplam Hane Geliri (Milyon YTL)	143,777	180,305	218,752	255,640
Toplam Hane Geliri (Yüzde Dağılım)	100,00	100,00	100,00	100,00
Birinci % 20'lik gelir grubu	5,29	6,00	6,04	6,05
İkinci % 20'lik gelir grubu	9,81	10,28	10,69	11,08
Üçüncü % 20'lik gelir grubu	14,02	14,47	15,22	15,83
Dördüncü % 20'lik gelir grubu	20,83	20,93	21,88	22,60
Beşinci % 20'lik gelir grubu	50,05	48,32	46,17	44,44
Ortalama Hane Geliri (YTL)	8,742	10,768	12,795	14,567
Ortalama Fert Geliri (YTL)	2,102	2,606	3,113	3,570
Gini Katsayısı	0.44	0.42	0.40	0.38
Kent	0.44	0.42	0.39	0.37
Kır	0.42	0.39	0.37	0.38

Kaynak: TUSİAD, 2008:39

Dikkat edilirse bu süreçte en zengin kesimi oluşturan 5. yüzde 20'lik nüfus dilimi dışındaki tüm nüfus dilimlerinin gelirden aldıkları pay düzenli olarak artmakta ve Gini katsayısı düzenli bir biçimde azalmaktadır. Benzer şeyler %5'lik ve %10'luk dilimler için elde edilen sonuçlar için de söylenebilir (Tablo 8).

Ancak özellikle 2002 yılından itibaren gelir dağılımının daha dengeli hale geldiğini gösteren çalışma bulgularına ve bu bulgularla uyumlu TUSİAD verilerine rağmen “gelir dağılımının daha adil hale geldiği” biçiminde kesin bir yargıya varmak güçtür. Bu durumun muhtelif nedenleri bulunmaktadır. Gelir dağılımı ile ilişkili olan verilerin derlenmesine ve hesaplanmasına yönelik bir takım tespitler söz konusu nedenlerin başında gelmektedir. Nitekim 2000 yılından bu yana nüfus sayım tekniğinin değiştirilmiş olması ve nüfusa ilişkin verilerin tahmini olarak derlenmesi istatistiksel açıdan ciddi ölçüm hatalarının mevcut olduğu kanısını uyandırmaktadır. Diğer bir söylemle gelir dağılımındaki eşitsizliğin ölçümünde kullanılan mevcut demografik verilen yanıltıcı sonuçlara sebebiyet verme olasılığı oldukça yüksektir. Diğer taraftan;

- 2001 yılından bu yana milli gelirin illere ve bölgelere göre dağılımı resmi olarak açıklanmamıştır. Bu bakımdan mevcut veriler gelir dağılımının adil olup olmadığı konusunda büyük önem taşıyan bölgesel gelir farklılıklarını yansıtmamaktadır.
- 2005 yılında milli gelir açıklanırken 368 milyar YTL olarak açıklanan rakam gelir dağılımı araştırmasında revize edilerek 255

milyara çekilmiştir. Yaklaşık %30'un üzerindeki bu farklılık hem rakamların hem de bu rakamlar kullanılarak yapılan hesaplamaların güvenilirliğini ciddi biçimde azaltmaktadır.

- İlgili rakamların güvenilirliğinin sorgulanmasına yol açan bir başka sorun gelir dağılımına ilişkin anketlerde sıkça karşılaşılan eksik beyan sorunudur (Sönmez, 2006).

Tablo 8. Hanehalkının Dilimlere Göre Gelir Payları (Yüzde)

Gelir Dilimi	% 5'lik Gelir Dilimleri				% 10'luk Gelir Dilimleri				% 20'lik Gelir Dilimleri			
	2002	2003	2004	2005	2002	2003	2004	2005	2002	2003	2004	2005
1	0.68	0.86	0.85	0.78	1.89	2.26	2.25	2.19	5.29	6.00	6.04	6.05
2	1.21	1.41	1.40	1.40	3.40	3.73	3.78	3.86	9.81	10.28	10.69	11.08
3	1.55	1.74	1.76	1.78	4.45	4.68	4.86	4.98	14.02	14.47	15.22	15.83
4	1.85	1.99	2.03	2.08	5.36	5.60	5.84	6.10	20.83	20.93	21.88	22.60
5	2.11	2.23	2.31	2.36	6.41	6.63	6.95	7.27	50.05	48.32	46.17	44.44
6	2.33	2.45	2.55	2.62	7.61	7.84	8.27	8.57				
7	2.56	2.68	2.79	2.91	9.32	9.40	9.90	10.21				
8	2.81	2.92	3.05	3.19	11.51	11.53	11.98	12.40				
9	3.07	3.18	3.32	3.49	15.48	15.15	15.28	15.78				
10	3.33	3.45	3.63	3.78	34.56	33.17	30.89	28.65				
11	3.63	3.75	3.95	4.10								
12	3.98	4.09	4.31	4.46								
13	4.41	4.48	4.73	4.85								
14	4.91	4.92	5.17	5.35								
15	5.42	5.43	5.68	5.86								
16	6.10	6.09	6.30	6.54								
17	7.06	6.97	7.10	7.34								
18	8.42	8.18	8.19	8.45								
19	10.51	10.39	9.97	10.28								
20	24.05	22.78	20.92	18.37								
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Ortalama	14.86	14.63	14.45	14.29	7.63	7.52	7.44	7.36	4.01	3.95	3.91	3.88

Kaynak: TUSİAD, 2008:41

Tablo 9. Gelir Dağılımı ve Eksik Beyan

Yıllar	Gelir Dağılımı Bölüşülen Gelir(Milyar Ytl)	Gelire Göre GSMH(Milyar Ytl)	Fark	Eksik Beyan (%)
2003	180	274	94	34,4
2004	218	327	109	33,3
2005	255	368	113	30,7

Tablo 9'a bakılacak olursa yüzde 30'lar dolayında olan eksik beyan oranları istatistiksel açıdan kabul edilebilir sapmaların oldukça üzerindedir.

Bunların dışında hanehalkı tüketim harcamalarının dağılımına bakıldığında (Tablo 10) 2002-2006 yılları arasında zorunlu harcamaların oranı yaklaşık %60'lar düzeyindedir. Zira bu tip harcamaların içerisinde yer alan gıda ve konut gibi zorunlu tüketim harcamalarının toplam oranın 2002-2006 yılları arasında sürekli olarak %50'nin üzerinde bir seyir izlediği göze çarpmaktadır. Bu itibarla Türkiye'deki hanehalkının önemli bir bölümünün tasarruf yapabilecek kadar gelir elde edemediği, gelir dağılımındaki eşitsizliklerin giderilebilmesine vesile olabilecek sosyal harcamaları gerçekleştirebilecek olanaklardan yoksun olduğu söylenebilir. Nitekim bu niteliklere sahip eğitim harcamalarının toplam harcamalar içerisindeki payı ortalama olarak ancak %1,9 düzeyine ulaşmaktadır. Keza bir başka sosyal harcama göstergesi olan sağlık harcamalarının payı da oldukça düşüktür.

Tablo 10. Hanehalkı Tüketim Harcamalarının Dağılımı (Yüzde)

	2002	2003	2004	2005	2006
Toplam Tüketim Harcamaları (Yıllık, Milyon YTL)	120.568	148.324	182.478	229.798	259.952
Toplam Tüketim Harcamaları Dağılımı	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Gıda ve Alkolsüz İçecekler	26.7	27.5	26.4	24.9	24.8
Alkollü İçecekler ve Tütün	4.1	4.1	4.3	4.1	4.1
Giyim ve Ayakkabı	6.3	6.2	6.5	6.2	5.9
Konut ve Kira	27.3	28.3	27.0	25.9	27.2
Mobilya, Ev Aletleri	7.3	5.7	6.6	6.8	6.2
Sağlık	2.3	2.2	2.2	2.2	2.2
Ulaştırma	8.7	9.8	9.5	12.6	13.1
Haberleşme	4.5	4.3	4.5	4.3	4.2
Eğlence ve Kültür	2.5	2.2	2.5	2.5	2.2
Eğitim Hizmetleri	1.3	2.0	2.1	1.9	2.1
Lokanta ve Oteller	4.4	4.1	4.5	4.4	4.2
Çeşitli Mal ve Hizmetler	4.6	3.5	3.9	4.1	4.0
Bilgi İçin;					
Zorunlu Harcamalar	60.3	62.0	59.9	57.0	57.8
Mal Ağırlıklı Harcamalar	71.6	71.9	70.9	67.9	68.1
Hizmet Ağırlıklı Harcamalar	28.4	28.1	29.1	32.1	31.9

Kaynak: TÜSİAD, 2008:46

Bu çalışmadan ve diğer araştırmalardan elde edilen bulguları bir arada değerlendirdiğimizde kesin olmamakla birlikte bir takım yargılar ifade edilebilir.

Öncelikli olarak verilerin sağlıklı olduğu kabul edilse bile 2002–2005 yılında ulaşılan sonuçlar toplanma oranının ortalama olarak %40’lar dolayında olduğunu ortaya koymaktadır. Oysa bu oranlar AB lkelerinde %25–35 aralığında bir seyir izlemektedir. Bu açıdan rakamlar AB ortalamasının çok üzerindedir. Bir diğer önemli nokta, 2002–2005 aralığında ortaya çıkan verilerin Cumhuriyet döneminin en büyük ekonomik krizlerinin hemen ardından gelen bir dönemde gerçeklemiş olmasıdır. Teknik bir ifadeyle konjonktürel olarak bir “deep” noktasını takip eden canlanma döneminde ekonomi büyümüş ve büyüyen ekonomi ortalama gelirlerin artmasını sağlamıştır. Ancak bilindiği üzere ortalama gelir değerlerinin artması tek başına gelir dağılımının düzeldiği anlamına gelmemektedir. Bunun için daha farklı kriterleri göz önünde tutmak gerekmektedir. Bu bağlamda unutulmaması gereken ekonominin daralma ve deep dönemlerinde yaşanan küçülmeler dolayısıyla yaşanan gelir kayıplarının canlanma döneminde telafi edilip edilmediğidir. Türkiye’de maaş ve ücret gibi sabit gelirlerle geçinmeye çalışan kesimlerin gelir türleri açısından en büyük kesimi oluşturduğu göz önünde bulundurulursa gelir dağılımı 2002–2005 yıllarında düzelmiş bile olsa söz konusu kesimlerin ortaya çıkan rakamlarla geçmiş dönem gelir kayıplarını telafi edebilmiş olmaları çok mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla Türkiye’de gelir dağılımında 2000’li yıllarda gözlenen düzelmeler yapısal bir sorunun üzümünden çok konjonktürel bir sürecin ürünü olarak ortaya çıkmıştır denilebilir.

7. Sonuç

Günümüzde gelişmiş ülkeler de dahil olmak üzere hemen her ülkenin farklı düzeylerde de olsa gelir dağılımında adaletsizlik sorunu ile karşı karşıya olduğu açıktır. Küresel açıdan bakıldığında özellikle 1980 sonrasında gelir dağılımında genel eğilimin olumlu olmadığı dile getirilebilir. Bu eğilimin orta sınıfın olmadığı bir dünya kompozisyonu yarattığı ifade edilmektedir (Milanovi and Shlomo, 2002) ve (Ferreira and Ravallion, 2008). Ancak diğer taraftan farklı yöntemlerle ve farklı yıllara ait verilerle yapılan hesaplamalardan yola çıkararak küresel ölçekte genellemelere başvurmak gelir dağılımının ülkeler nezdindeki görünümü açısından sakıncalar taşımaktadır. Bu nedenle gelir dağılımı analizlerini belli gruplar ve

spesifik ülkeler açısından irdelemek daha doğru bir yaklaşım olarak görünmektedir.

Bu çalışmada da söz konusu yaklaşımdan hareketle Türkiye’de gelir dağılımının 2002-2005 yılları arasındaki seyri “Toplanma Oranı Yöntemi” ile analiz edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre Türkiye ekonomisi açısından uzun yıllardır yapısal karakterli bir sorun olan gelir dağılımı eşitsizlikleri görece bir düzelmeye içersindedir. Çünkü gerek hanehalkı gerekse de fertler açısından bulunan toplama oranı değerleri 0,5’in altında seyretmektedir.

Ancak çalışmadan elde edilen bulgular her ne kadar olumlu imiş gibi görünse de bu bulgular bir takım farklı makro ekonomik kriterlerle birlikte okunduğunda gelir dağılımındaki adaletsizliklerin potansiyel bir tehlike olarak varlığını koruduğuna işaret etmektedir. Bilindiği üzere gelir dağılımındaki eşitsizlikleri gidermenin en önemli yollarından biri işsizliğin bir sorun olmaktan çıkarılmasıdır. Çalışma kapsamında olan dönem içerisinde ekonomik büyüme negatif düzeylerden ortalama yüzde 7’ler düzeyine gelmiş olsa da işsizlik sorunu çözülememiştir. Ayrıca ekonomi de yaşanan büyüme özellikle maaş ve ücretlerle geçinen kesimlerin gelirlerine gereği gibi yansımamıştır. Vergi yükünün farklı toplum kesimleri arasındaki bölüşümü hala sorunludur. Bu bakımdan gelir dağılımında eşitsizliğe yol açan dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içerisindeki payı hala yüzde 70’ler dolayındadır. Öte yandan 2000’li yılların hemen başında yaşanan iki büyük ekonomik krizin ardından sistemin sürdürülebilir olmaktan çıkması sonucu özellikle kamu maliyesi açısından zorunlu olarak sağlanan disiplin ekonominin geneli açısından görece bir iyileşme süreci ortaya çıkarmış ve gelir dağılımındaki dengesizlikler de bu dönemde düşme trendi içerisine girmiştir. Sonuç olarak AB’ ye üyelik statüsünü elde etmiş bir ülkenin, araştırma bulgularından da elde edildiği üzere, gelir dağılımındaki eşitsizlikleri görece olarak azaltmış olsa da daha fazla yol kat etmesi gerektiği ve gelir dağılımındaki eşitsizlikleri gidermeye yönelik daha bütünlüklü ve geniş kapsamlı politikalara gereksinim duyduğu açıktır.

Kaynakça

- Bourguignon, F., Ferreira, F.H.G. ve Lustig, N. (Edts.) (2004) *The Microeconomics of Income Distribution Dynamics in East Asia And Latin America*, New York: The World Bank.
- Bulir, A. ve Gulde A. (1995) *Inflation and Income Distribution: Further Evidence on Empirical Links*, IMF Working Paper, WP/95/86, August.

- Bulutay, T., Timur S. ve Ersel H. (1971) Türkiye 'de Gelir Dağılımı 1968, Ankara: SBF Yayını.
- Çavuşoğlu T. ve Hamurdan Y. (1966) Gelir Dağılımı Araştırması 1963, Ankara: DPT Yayınları.
- Devlet İstatistik Enstitüsü (1973) Gelir Dağılımı Araştırması, Ankara: DİE Yayınları.
- Devlet İstatistik Enstitüsü (1987) Gelir Dağılımı Araştırması, Ankara: DİE Yayınları.
- Devlet İstatistik Enstitüsü (1994) Hanehalkı Gelir Dağılımı Sonuçları, Ankara: DİE Yayınları.
- Devlet İstatistik Enstitüsü (2002) Gelir Dağılımı Araştırması, http://tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=24&ust_id=7 , 10.09.2008 tarihi itibariyle.
- Devlet İstatistik Enstitüsü (2003) Gelir Dağılımı Araştırması, http://tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=24&ust_id=7, 10.09.2008 tarihi itibariyle.
- Devlet İstatistik Enstitüsü (2004) Gelir Dağılımı Araştırması, http://tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=24&ust_id=7, 10.09.2008 tarihi itibariyle.
- Devlet İstatistik Enstitüsü (2005) Gelir Dağılımı Araştırması, http://tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=24&ust_id=7, 10.09.2008 tarihi itibariyle.
- Devlet Planlama Teşkilatı (1976) Gelir Dağılımı 1973, Ankara: DPT Yayınları.
- Devlet Planlama Teşkilatı (2001) 8. BYKP, Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT:2599-ÖİK:610, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gelirdag/oik610.pdf>., 11.09.2008 tarihi itibariyle.
- Doğanoğlu, F. ve Gülcü, A. (2001) “Gelir Eşitsizliği Ölçümünde Kullanılan Yöntemler”, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2 (1), 47–65.
- Erdoğan, A. (1986) Ücretler ve Gelirler Politikasının Ekonomik İlkelerle ve Tedbirlerle Bütünleştirilmesi ve Ücretlerde Gelişmeler, Ankara: DPT SPB.
- Esmer, Y., Fişek, H. ve Kalaycıoğlu E. (1986) Türkiye'de Sosyo-Ekonomik Öncelikler, Hane Gelirleri, Harcama ve Sosyo-Ekonomik İhtiyaçlar Üzerine Araştırma Dizisi, 2 (1), İstanbul: TÜSİAD Yayını.
- Ferreira, F.H.G. ve Ravallion, M. (2008) “Global Poverty and Inequality: A Review of the Evidence”. New York: The World Bank

Development Research Group, Policy Research Working Paper 4623.

- Giovanni A. ve Sampa K. (2001) Trends in Income Distribution in the Post- World War II Period: Evidence and Interpretation; WIDER Discussion Paper No.89, UNU/WIDER: Helsinki.
- Martin, X. S. (2006) "The World Distribution Of Income: Falling Poverty and Convergence, Period" The Quarterly Journal of Economics, CXXI (2), 351-397.
- Milanovic, B. ve Yitzhaki, S. (2002) Decomposing World Income Distribution: Does The World Have a Middle Class?, Review of Income and Wealth, 48 (2) 155-178.
- Özmuçur, S. (1986) Türkiye'de Fonksiyonel Gelir Dağılımı 1963-1984, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Dergisi, 258 (Mayıs).
- Ramaswamy, M. S. (1992) Income Distribution in less Developed Countries, London: Routledge.
- Sönmez, M. (2006) TÜİK'in Araştırmaları Şaibeli, Yargıya Götürülmeli, http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=9082, 16.08.2008 tarihi itibariyle.
- Sundrum, R. M.(1992) Income Distribution in Less Developed Countries, Routledge.
- Türkiye Sanayici ve İş Adamları Derneği (2000), Türkiye'de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk, İstanbul: TÜSİAD Yayın No: TÜSİAD-T/2000-12.
- United Nations (2000) Human Development Report, http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2000_EN.pdf 15.05.2008 tarihi itibariyle.
- United Nations (2001) Human Development Report, <http://hdr.undp.org/en/media/completenew1.pdf> 15.05.2008 tarihi itibariyle.
- United Nations (2004) Development Programme Report 2004, http://hdr.undp.org/reports/global/2004/pdf/hdr04_HDI.pdf, p 50-53, 15.05.2008 tarihi itibariyle.
- Yükseler, Z. ve Türkan E. (2008) Türkiye'de Hanehalkı: İşgücü, Gelir, Harcama Ve Yoksulluk Açısından Analizi, İstanbul: TÜSİAD Yayın No: TÜSİAD-T/2008-03/455.